

IZ PROBLEMATIKE KALKOV PO GRŠKEM IN LATINSKEM VZORU V SLOVANSKI HEORTOLOGIIJ

Problem lingvističnega kalka se pojavlja zelo pogosto pri oblikovanju specifične terminologije na znanstvenem in tehničnem področju v jezikih, ki si šele utirajo pot na nova, pred kratkim še neznana kulturna področja. Naj navedem kot enega izmed neštetihih takih primerov, ki segajo od antike pa do današnjih dni, primer že bogato razvite latinščine, ki se je morala v filozofiji spopasti s čisto preprostimi grškimi filozofskimi izrazi kot *ὑπόστασις* in *οὐσία* ter izoblikovala po njunem vzoru nova tehnična termina: *substantia* in *essentia*.

Krščanstvo, ki je tako močno preoblikovalo antični svet, je vplivalo tudi na jezik narodov, med katere se je širilo. Če so se na začetku latinski krščanski pisci zatekali pretežno k izposojenkam (npr. *angelus* iz gr. ἄγγελος, *ecclesia* iz gr. ἐκκλησία), so skušali kasneje izoblikovati nove besede z domačim jezikovnim materialom (npr. *benedicere* po gr. εὐλογεῖν). Pogostokrat pa se je tudi grščina sama posluževala kalkov. Zanimiv je v tem smislu grški izraz *Κύριος*, kalk po hebr. *ʾAdonây*, ki se je po isti poti razširil tudi v druge jezike, tako npr. v latinščino (*Dominus*) in cerkvenoslovanščino (*Gospodb*).

S podobnimi jezikovnimi problemi pa se nista spopadali samo latinščina in grščina, temveč domala vsi jeziki, med katere je prodiralo krščanstvo. Nič čudnega torej, če je tudi v slovanskih jezikih krščanska terminologija prepredena s celo vrsto izposojenk in kalkov ne samo iz latinščine in grščine, temveč tudi iz jezikov tistih narodov, ki so Slovonom posredovali krščanstvo.

V sledečem članku se bom omejila na obravnavo kalkov iz grščine in latinščine v slovanski heortologiji, t.j. v terminologiji praznikov. Zaradi zelo visokega števila praznikov bom upoštevala samo Gospodove in Marijine praznike ter opustila praznike svetnikov. Vendar je kljub temu izbor kar precej težak. Vemo, da se Slovani povečini delijo v pravoslavne in katoličane. Če je za vzhodno cerkev izbor precej manj težaven, ker je ostal seznam praznikov od cerkvenega razkola dalje vedno isti, je za zahodno cerkev problem neprimerno bolj kompliciran, ker je bilo tu število praznikov izpostavljeno neštetim spremembam. Razpored praznikov vzhodne cerkve je zelo enostaven. Vzhodna liturgika jih deli v t.i.m. velike praznike prvega, drugega in tretjega ra-

zreda. Zaradi lepšega razumevanja navajam celoten seznam omenjenih praznikov:

A) *Prazniki I. razreda:*

En sam praznik in sicer: Velika noč

B) *Prazniki II. razreda:*

Dvanajst praznikov in sicer:

- 1) Marijino rojstvo (8. sept.)
- 2) Povišanje sv. Križa (14. sept.)
- 3) Darovanje Marijino (v templju) (21. nov.)
- 4) Božič
- 5) Razglašenje Gospodovo (6. jan.)
- 6) Svečnica (2. febr.)
- 7) Oznanjenje Marijino (25. marca)
- 8) Cvetna nedelja
- 9) Vnebohod
- 10) Binkošti
- 11) Spremenjenje Gospodovo (6. avgusta)
- 12) Vnebovzetje Marijino (15. avgusta)

C) *Prazniki III. Rrazreda:*

En sam praznik in sicer:

Obrezovanje Gospodovo (1. jan.)

Razpored praznikov je v zahodni cerkvi precej dugačen. Katoličani ločijo nezapovedane in zapovedane praznike, med katere prištevajo vse nedelje, vse praznike, ki padejo na nedeljo, od tistih pa, ki jih obhajajo tudi ob delavnikih: Božič, Novo leto, Sv. tri kralje, Vnebohod, Sv. Rešnje telo, Brezmadežno spočetje Marijino in Vnebovzetje Marijino¹.

Že na prvi pogled je razvidno, da je zapovedanih praznikov v katoliški cerkvi precej manj kot velikih praznikov v pravoslavni cerkvi, vendar ni bilo vedno tako. Katoliški prazniki, ki sem jih pravkar naštel, so sad zadnje redukcije, ki jo je izvršil papež Pij X. 1.1911, in katere se držijo katoličani še danes. Število zapovedanih praznikov se je namreč že od samega začetka v katoliški Cerkvi neprestano večalo in razraščalo, tako da je bila cerkev naravnost prisiljena izvesti nekaj temeljitih omejitev. Naj navedem kot zanimivost, da je bilo recimo v ljubljanski škofiji v začetku 17. stol., v dobi škofa Tomaža Hrena, brez nedelj nad 70 zapovedanih praznikov². Do temeljitih redukcij je prišlo pod različnimi papeži: npr. pod Urbanom VIII. (1.1642), pod Benediktom XIII. (1.1727), Benediktom XIV. (1.1754), Klementom XIV. (1.1771)³.

¹ Opuščam seveda tu praznike svetnikov, med katere prištevajo katoličani god sv. Jožefa, sv. Petra in Pavla in Vse svete.

² F. Ušeničnik, *Katoliška liturgika*, Ljubljana, 1945, 164.

³ F. Ušeničnik, op. cit., 174—167.

Ker bi bila primerjalna analiza praznikov obeh cerkva precej okrnjena pri upoštevanju samo tistih zapovedanih katoliških praznikov, ki so se obdržali od papeža Pija X. dalje, bo mogoče še najbolj upoštevati pri katoličanih seznam tistih praznikov, ki so se uveljavili pod Urbanom VIII., ker se še najbolj približujejo seznamu velikih praznikov v vzhodni cerkvi. Seznam teh praznikov pa je sledeč:

A) *Gospodovi prazniki:*

Nativitas D. N. J. Chr., Circumcisio, Epiphania, Resurrectio, Ascensio, Pentecoste, Fest. SS. Trinitatis, Solemnitas Corp. Chr., Inventio S. Crucis

B) *Marijini prazniki:*

Purificatio, Annuntiatio, Assumptio, Nativitas Deiparae Virginis

Razdelitev v katoliške in pravoslavne praznike je mogoče na prvi pogled precej shematična, ker so bili nekateri slovanski narodi (npr. Čehi in Slovenci) pod vplivom protestantov, nekateri pa so še danes večinoma protestanti kot npr. Lužiški Srbi. Vendar pa protestantizem ni bistveno spremenil cerkvenega koledarja.

Podrobna analiza kalkov iz latinščine in grščine vseh zgoraj omenjenih praznikov bi morala biti zaradi obsežnega gradiva predmet posebne obširne razprave. Zato se bom v pričujočem članku omejila samo na analizo nekaterih večjih in najbolj značilnih praznikov.

Zgrešeno bi bilo misliti, da so se kalki na tem leksikalnem področju kot izraz nekega specifičnega jezika ohranili samo v liturgiji in da niso našli odziva med ljudstvom. Čeprav lahko rečemo, da to velja v precejšnji meri za katoličane, za pravoslavne Slované lahko ugotavljamo, da so kalki iz grščine ne samo prešli iz cerkvenega jezika v knjižni jezik, temveč da so se celo zakoreninili med ljudstvom. Zaradi tega opažamo v vzhodni cerkvi manj ljudskih in narečnih izrazov za posamezne praznike kot v zahodni.

Začnimo pri enem izmed največjih krščanskih praznikov, pri Božiču⁴. Vzhodna cerkev je uporabljala za označevanje Božiča izraz ἡ Γέννησις τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, odtod ali pa iz biz. τὰ Χριστοῦ-γεννα (še danes v rabi v novi grčini) kalk v csl. *Roždestvo Christovo* (Ostr.), ki je zajel celotno ozemlje pravoslavnih Slovanov: r. *Roždestvó*, ukr. *Rizdvó*, brus. *Rastvó*, bolg. *Rožděstvo*, s. *Rožděstvo*, mak. *Roždestvo*.

V ruščini in ukrajinščini je izraz prešel iz cerkvenega v knjižni in pogovorni jezik, medtem ko se je v ostalih jezikih ohranil pretežno v cerkveni terminologiji.

⁴ Zaradi različnih pravopisnih pravil, ki so prevladovala v različnih časovnih obdobjih pri posameznih slovanskih narodnih, se mi je zdelo najbolj enostavno, da pri imenih praznikov poenotim pisavo in da jih pišem vse z veliko začetnico.

Na zahodu v katoliški cerkvi se je glasil uradni naziv za Božič *Nativitas Christi*, iz česar se je med Slovani katoliške veroizpovedi razširila cela vrsta kalkov: p. *Bože Narodzenie*, stč. *Narozenie Pána* (14. st.), č. *Narození Páně*, slš. *Božie Narodenie*, sln. *Bóžje rójstvo, Krístovo rójstvo*, hr. *Rojstvo, Rodstvo* (13. st.), *Roštvo* (14. in 15. st.) *Hristovo, Bđžje*. Verjetno je kalk iz latinščine tudi brus. *Naradženne*. Vsi ti izrazi razen p. *Bože Narodzenie*, ki je prešel v knjižni in pogovorni jezik, so v rabi izključno v uradnem cerkvenem jeziku.

V slovanskih jezikih so pa vsekakor knjižni, ljudski in narečni izrazi za Božič neprimerno številnejši in pestrejši v primerjavi z uradnimi. Praznik Kristusovega rojstva je namreč z leksikalnega vidika eden najzanimivejših v slovanski heortologiji.

Za popolnejši pregled bom navedla tudi tovrstne izaze, ki jih lahko razčlenimo na 6 skupin:

1) Iz prasl. **Kolęda*, zgodnje izposojenke iz lat. *Kalendae*, izhajajo v pomenu Božič bolg. *Kòleda* (RSBE I, 261)⁵, brus. *Kaljady/Kòljady* (TSBM II, 595)⁶ in mak. dial. *Koleda* (W. Fedorowicz, JP XLVI/5, 359).

2) Iz zah. sl. **Gody* so se razvili p. dial. *Gody* (Karłowicz, SGP I, 906)⁷, gl. *Hody*, dl. *Gódy* in č. *Hod (Boží vianoční)* (Sławski I, 307⁸).

3) Iz j.sl. **Božitiję* izvirajo sln. *Bóžič*, sbh. *Bđžič*, bolg. dial. *Bđžič* in mak. *Božik/Božik*⁹ (W. Fedorowicz, l.c.).

4) Izposojenke iz srvn. *Winnachten* so č. *Vánoce* (stč. *Vánocě*), slš. *Vianoce*⁹ ter sln. dial. *Uinahti, Vienahti* (na Koroškem), *Vinate* (v Reziji), *Vienahti/Viernahti* (Terska dolina)¹⁰.

5) Etimološko še nerazčiščene oblike kot ukr. *Kračún*, vzh. slš. *Kračun*, bolg. dial. *Kračùn*, ki se povezujejo s poganskim strus. *koročúnъ* (12. stol., Novgorod) „zimski sončni obrat“. (Berneker I, 603)¹¹

7) Popolnoma osamljena polabska oblika *Trébbě*. (W. Fedorowicz l.c.)

Knjižnih in ljudskih izrazov je za ta praznik tudi pri pravoslavnih Slovanih kar precej: vsi izrazi iz prve skupine (< **Kolęda*, de-

⁵ RSBE = *Rečnik na savremennija bolgarski knižoven ezik I—III* (BAN). Sofija 1955—1959.

⁶ TSBM = *Tlumačalny slovník belaruskaj movy*. (Minsk) 1877 —.)

⁷ Karłowicz, SGP = J. Karłowicz, *Słownik gwar polskich I—VI*, Kraków 1900—1911.

⁸ Sławski = F. Sławski, *Słownik etymologiczny języka polskiego*. Kraków 1952—.

⁹ Gl. Machek ESČ² (= V. Machek, *Etymologický slovník jazyka českého*. Druhé, opravené a doplněné vydání. Praha 1968), 677.

¹⁰ Koroške in rezijanske oblike so izpisane iz rokopsinega materiala za *SLA* (= *Slovenski lingvistični atlas*), terski pa iz rokopsinega gradiva za *Zgodovinsko-dialektološko-etnološki slovar terskega narečja* prof. P. Merkuja.

¹¹ Berneker = E. Berneker, *Slavisches etymologisches Wörterbuch I, II*—1908—1913—.

loma iz druge (< *Božitj) in narečne ukr. in bolg. oblike tipa *kračún*, vendar jih tovrstni izrazi pri katoliških Slovanih številčno presegajo.

Zelo zanimiv je tudi praznik Razglasenja Gospodovega (6. januarja). Njegov grški naziv v množinski obliki τὰ θεοφάνεια ali tudi ἐπιφάνεια (ἐπιφάνια) kaže, da je bilo tako imenovanih epifanij ali božjih razodetij več: najprej v Betlehemu, ko se je Božje Dete razodelo trem Modrim z Vzhoda, nato pri Jezusovem krstu v reki Jordan in končno na svatbi v Kani Galilejski, ko se je Jezus razodel navzočim kot Božji Sin s svojim prvim čudežem. Tako pozna recimo grščina poleg že omenjenih izrazov θεοφάνεια, ἐπιφάνεια tudi naziv τὰ φῶτα, ki se je iz prvotnega pomena „razsvetljenje, *illuminatio*“ razvil tudi v sekundarnem, prenesenem smislu „krst“. Vsekakor je treba poudariti, da je na zahodu pri poimenovanju praznika prevladal spomin na obisk treh Modrecev, na vzhodu pa spomin na Jezusov krst.

Csl. pozna dva izraza za ta praznik:

1) *Bogojavljenje* (edn. obl. v Ass. 139b. 1, Supr. 287) in *Bogojavljenja* (množ. obl. v Euch. Sin. 19b. 7), očiteno kalk iz gr. θεοφάνεια. Ta naziv se je razširil na celotno ozemlje pravoslavnih Slovanov, tako poznajo Rusi *Bogojavlénie*, Ukrajinci *Bogojavlénja*, Belorusi *Boga zjaýlénne*¹², Srbi *Bogojávljenje* (odtod se je izraz razširil tudi med katoliške Hrvate: *Bogojávljenje*), Makedonci *Bogojavljenje*, Bolgari *Bogojavlénie*. Vsi ti nazivi so seveda liturgičnega značaja, vendar so prešli vsi tudi v knjižni jezik in jih ljudstvo stalno uporablja.

2) *Prosvěštenije* (edn. Ass—136b. 22) in *Prosvěštenija* (množ. v Ass. 140a. 14) spet kalk po gr. τὰ φῶτα v pomenu „*illuminatio*“, naziv, ki se je omejil izključno na csl. in staro ruščino (Srez. II, 1567: *Prosvěščenije*), ni pa našel odziva pri ostalih slovanskih narodih.

Stara ruščina je poznala tudi izraz *Krěščenije Gospodbne* (Srez. I, 1350), opet kalk po gr. τὰ φῶτα, tokrat v pomenu „krst“. Ta izraz se je razširil samo med vzhodne Slovane: r. *Kreščénie*, ukr. *Hreščénja brus Hryščénne* in se pojavlja bodisi v cerkvenem kot v knjižnem jeziku.

Katoliška cerkev je prevedla grška izraza τὰ θεοφάνεια in τὰ ἐπιφάνεια z *Ostensio*, *Apparitio*, *Manifestatio Dei*, kar utemeljuje kalke na zahodnoslovanskem področju: č. *Zjevení Páně*, slš. *Zjavenje Pána*, p. *Obiawienie Pańskie*, ki so zgolj cerkvenega značaja in ljudskemu jeziku tuji.

Kar se tiče ljudskih izrazov prevladuje na zahodu poimenovanje po svetih treh kraljih: sln. *Sv. trijé králji*, hr. *Sv. tré kralja*, slš. *Troch král'ov*, č. *Tři kralů*, p. *Trzech króli*, gl. *Tři krále*, dl. *Třo kralojo*, na vzhodu pa dve vrsti izrazov, ki so v tesni zvezi z Jezusovim krstom v reki Jordan in sicer:

a) vzhodnoslovansko ozemlje se naslanja na izraze, ki pomenijo „krst vode“: str. *Vodokrešči*, *Vodokreščenje* (Srez. I, 2278), ukr. *Vodóhřešči*, *Vodóhřešče*, *Vodohréstja* (SUM II, 772). brus. *Vadóhryšča*. (TSBM I, 451).

¹² Gl. *Beloruski pravoslavny kaljandar*, New York 1967. Oblika ni zabeležena niti v starejših niti v modernejših beloruskih slovarjih.

b) Makedonci, Bolgari in Ukrajinci pa se kar neposredno spominjajo reke Jordan: mak. *Vujurdanie*, bolg. *Jurdánoden*, ukr. *Jordánъ*.

Pri tem prazniku je treba še posebej poudariti, da je pri pravoslavnih Slovanih večina kalkov iz grščine prešla iz c rkvenega v knjižni jezik in da so tovrstni izrazi prevladali nad ljudskimi. V katoliški cerkvi pa so nasprotno liturgični nazivi za praznik med ljudstvom popolnoma zamrli.

Med božične praznike štejemo tudi Svečnico (2. februarja), ki uradno zaključuje božično obdobje. Glavni dogodek, ki se ga na ta dan spominjamo, je darovanje deteta Jezusa v templju. Grki imenujejo Svečnico Ὑπαπαντή τοῦ Κυρίου „Srečanje Gospodovo“, ker so se tega dne srečali v templju dete Jezus, Marija, stari Simeon in pre-rokinja Ana. Iz grškega izraza se je v sl. razvil kalk *Sřretenije Gospodnē* (Ass. 158 a, 26), ki se je razširil na celotnem ozemlju pravoslavnih Slovanov: r. *Sřrētie*, ukr. *Strītennja* (*Strīčennja*), brus. *Spatkánne* (pr. p. *spotkač* „srečati“), s. *Sřētenije Gđspodnje*, mak. *Sretenie Gospodnje*, bolg. *Sřetēnie Gospōdne*.

Na zahodu v katoliški cerkvi je uradni naziv za ta praznik *Purificatio Beatae Mariae Virginis*, ker obnavljamo na ta dan spomin na obred očiščenja, ki so ga morale opraviti vse judovske matere 40 dni po porodu. Vendar so kalki iz latinščine kot npr. sln. *Očiščevanje Devīce Marije*, slš. *Očišt'ovanie Panny Marie*, č. *Očištování Panny Marie*, p. *Oczyszenie N. M. P.* omejeni zgolj na cerkveni jezik, ljudstvo jih sploh ne pozna. Med ljudstvom so namreč zakoreninjeni izrazi, ki govore o blagoslovu sveč in procesiji v čast Materi Božji, obredih, ki jih je uradno uvedel papež Sergij I v drugi polovici 7. stoletja. Tako poznata slovenščina in hrvaščina izraz *Svéčnica* oz. *Svlječnica*, velik del zahodnoslovanskih jezikov (češčina, slovaščina, poljščina) pa zanimiv naziv: č. *Hromnice*, slš. *Hromnice*, p. *Gromnice*, ker so ta dan blagoslavljali posebno svečo v zaščito pred nevihto in gromom. Isti izraz je zabeležen tudi v stari ruščini: *Gromnici* (Srez. I, 597) in v beloruščini: *Gramnicy* (TSBM II, 77). Gl in dl. pa pravita prazniku kar *Swečkowa Marija* oz. *Swéckowna Maria*, gl. celo *Zymska Swjata Marija*.

Iz gornjega pregleda je razvidno, da so ljudski izrazi za ta praznik pri katoliških Slovanih kar raznoliki in da je uradni izraz kar prešel v pozabo, v pravoslavni cerkvi pa se je uradni cerkvenoslovanski naziv *Sřretenije* razširil ne samo v cerkveni, temveč celo v knjižni jezik domala vseh slovanskih narodov pravoslavne veroizpovedi.

Poleg Božiča je leksikalno zelo razvejan praznik Binkošti. Iz grškega naziva za ta praznik πεντηκοστή (ήμέρα) „pedeseti dan po Veliki noči“ (dan, ko se je sv. Duh prikazal apostolom in jim ukazal širiti Jezusov nauk po svetu) se je v sl. razvil kalk *Pětidesět'nica* (Euch. Sin. 59b. 16), ki je prodril kot uradni naziv praznika med skoraj vse pravoslavne Slovane, odtod: r. *Pjatidesjăt'nica*, ukr. *P'jatidesjăt'nica*, s. *Pedēsētnica*, bolg. *Pedtesēt'nica*, mak. *Pedeset'nica*.

Omeniti je treba, da se je ta termin udomačil med ljudstvom, vendar ga je izpodrinil drug naziv, ki izhaja iz imena sv. Trojice. V

vzhodni cerkvi je namreč praznik Binkošti istočasno posvečen tudi sv. Trojici, medtem ko katoličani proslavljajo sv. Trojico nedeljo po Binkoštih. Tako poznajo Srbi naziv *Trđjice*, Makedonci *Trojca*, Bolgari *Tròjca*, Rusi *Trójca*, Ukrajinci *Tríjca* (*Trójeja*), Belorusi *Trójca*. Vendar pa moramo poudariti, da tudi ti termini niso nič drugega kot kalk iz gr. Τριάς preko csl. *Troica* (Supr. 59, 23).

Poleg navedenih kalkov lahko naštejemo za ta praznik še pet skupin različnih knjižnih, ljudskih in narečnih izrazov:

- 1) Izrazi, ki označujejo Binkošti po sv. Duhu:
hr. *Dùhovi*, s. *Dùhovi*, mak. *Duov den*, bolg. *Dùhov den*, č. *Boží hod svatodušní*, slš. *Svätodušna nedel'a*.

- 2) Izoposojenke:

a) csl. *Penžtikostij* } < gr. πεντεκοστή
polab. *Pänckjust* }

b) sln. *Binkošti* iz stvn. *Finfchustim* < lat. *Pentecoste*

c) sln. dial. *Bíre* } < stvn. *Fira* < lat. *Feria*
dl. *Bi'ře*, *Biry* }

- 3) Izrazi poganskega izvora.

a) slš. *Turíce* } oba izraza se povezu-
sln. dial. *Tərjâki* (< *Turjaki) } jeta s pomladansko
slovesnostjo v čast bo-
gu **Tur-u*¹³

b) csl. *Rusalija*, hr. *Rùsalje* (Dalmacija), s. *Rusalna nêdelja*, bolg. *Rusàlija*, slš. *Rusadle*, ukr. *Rusàlja*, sln. (Prekm.) *Risàle*, *Risàli* Vsi ti izrazi izhajajo iz latinskega spomladanskega praznika v čast mrtvim *Rosalia*, ki se je razširil med Slovane zelo verjetno preko biz. *ῥουσαλία*¹⁴

- 4) Izrazi, ki označujejo pomlad:

a) p. *Zielone świątki*, ukr. *Zéleni svjâta*

b) sln. dial. *Mâjnica*, *Zgôdnja čêšnja*

- 5) Osamljen beloruski izraz:

Sëmucha „praznik, ki pade na sedmo nedeljo po Veliki noči“

Kljub pestrosti izrazov ugotavljamo tudi pri tem prazniku isto kakor pri ostalih in sicer, da je pri pravoslavnih Slovanih ljudskih izrazov precej manj kot pri katoličanih, pa tudi te lahko na neki način opravičimo. Izrazi kot s. *Dùhovi*, mak. *Duov den*, bolg. *Dùhov den* so

¹³ Gl. F. Miklosich, *Christliche Terminologie der slavischen Sprachen* Wien, 1868, 26. in avtorica *Il nome della Pentecoste nelle lingue slave, Incontri linguistici* 6/I (v tisku).

¹⁴ Miklosich, *ibidem*.

prav gotovo cerkvenega izvora, tesno povezani s praznikom sv. Duha. Bolgarski termin *Rusálja* je sicer izjema, toda že pri ukr. *Rusálja* se moramo zamisliti nad tem, da je med Ukrajinci veliko katoličanov in da so na ime praznika prav gotovo vplivali tudi sosedni katoliški Slovaki. Te medsebojne vplive nam nadalje potrjuje tudi ukrajinski naziv *Zéleni svjáta*, ki se je prav gotovo razvil pod vplivom sosednjega poljskega izraza *Zielone świątki*. Tudi pri beloruskem izrazu *Sémucha* moramo upoštevati, da je dober del Belorusov katoliške veroizpovedi.

Zaustavimo se na koncu še pri največjem krščanskem prazniku, pri Veliki noči. Ta praznik se naravnost odlikuje po kalkih, ki so se preko cerkveneslovanščine razširili po skoraj celotnem slovanskem ozemlju. Csl. je poznala več izrazov za Veliko noč:

1) Izposojenko iz gr. τὸ πάσχα: *Pasha* (Euch. Sin., Cloz., Supr. itd.)

2) Kalka iz biz. gr;

a) ἡ μεγάλη ἡμέρα: *Velikъ dьnъ* (Sav. 129)

b) ἡ μεγάλη νύξ: *Velika noštъ* (Pseudo-ev. Nicod.)¹⁵

3) Kalk iz gr. ἀνάστασις „vstajenje“: *Vъskrъsenije* (Supr. 386, 20)

Ta slednji termin je zajel najobširnejši del slovanskega ozemlja in sicer celotni vzhod: r. *Voskresénie*, ukr. *Voskresínja*, brus. *Uvaskrésenne*, celotni jug (z izjemo slovenščine): s. *Vâskrs*, *Vaskršenje*, *Ůskrs*, *Uskršenje*, *Uskrsnúče*; iz srbščine se je izraz razširil tudi v hrvaščino: *Ůskrs*, *Vâskrs*, *Vaskršenje*; poznata ga tudi makedonščina *Voskresenie* [*Hristovo*] in bolgarščina *Vъskresénie* [*Hristovo*].

V pomenu velikonočnega obreda vstajenja na veliko soboto zvečer ga poznata tudi slovaščina *Vzkriesenie* in češčina *Vzkříšení*.

Csl. naziv *Velikъ dьnъ* se je razširil na obširnem področju južnoslovanskega ozemlja (s. *Vêligdъn* (preko Morave)¹⁶, mak. *Veligden*, bolg. *Velikden*, na vzhodu v ukr. *Velýkdenъ* in v brus. *Vjalikdzenъ*).

Csl. *Velika noštъ* je pa prodrla na zahodnoslovansko področje (vključno s slovenščino): slš. *Vel'ka noc*, č. *Boží hod velikonoční*, p. *Wielkanoc*, sln. *Vêlika nôč*.

Grška izposojenka *Pasha* se je omejila samo na ruščino in ukrajinsščino.

Leksikalna slika je nekoliko drugačna samo na skrajnem zahodnem robu slovanskega ozemlja pri Lužiških Srbih in polabskih Slovanih, ki so ostali izven kulturnega poslanstva svetih bratov Cirila in Metoda. Tam je razširjen v gl. *Jutry*, v dl. *Jatšy*, v polab. *Jôstraj*, naziv, ki teži h germanskim terminom za Veliko noč (pr. nem. *Ostern*, ang. *Easter* < germ. **Austro-*, sorodno z gr. ἔως, lat. *aurora*).

Ljudskih izrazov je tudi pri katoliških Slovanih tokrat malo najbrž zaradi tega, ker so urani nazivi največjega krščanskega praznika izpodrinili ostalo ljudsko in narečno izrazje. Vendar si velja zapomniti

¹⁵ Gl. *Slovník jazyka staroslovenského* 4, 1973. Praha, 1962.

¹⁶ Vuk St. Karadžić, *Srpski rječnik*, Beograd 1935⁴ s. v.

pri južnih Slovanih (Slovencih, Hrvatih in Srbih) ljudski in narečni izraz *Vízem oz. Vázam*, ki bi moral izhajati iz neke prvotne sestavljenke *mešovúzim „konec posta“. Ta naziv je bil verjetno v nasprotju s csl. izrazom *mesopustъ*, ki je označeval štiridesetdnevni velikonočni post.

Zanimiv je tudi beloruski izraz *Vjalččka*, ki ga sicer Miklosich omenja¹⁷, ne podaja pa ustrezne razlage. Verjetno je prvotno pomenil „pomlad“, kot dokazujejo odgovarjajoči izrazi v slovenščini in sicer v štajerskem narečju: *Velička*, *Vlička* in *Valička* „pomlad, velikonočni čas, Velika noč“ (Plet. II, 758, 777, 746).

Na koncu se postavlja še vprašanje, kako to, da so se ljudski izrazi za cerkvene praznike bogato razvili predsem v katoliški cerkvi na škodo uradnih terminov (po večini kalkov iz latinščine), v pravoslavni cerkvi pa so si liturgični izrazi (večinoma kalki iz grščine) utrli pot tudi med ljudstvo. Vzrokov za to je verjetno več, vendar je eden izmed glavnih ta, da se je tako rekoč zgodovina v vzhodni cerkvi ustavila takoj po razkolu. Od takrat namreč pa do današnjih dni ni bilo na vzhodu niti enega samega vesoljnega cerkvenega zbora. Zaradi tega je ostala pravoslavna cerkev tudi izrazito konservativna in si včasih nadeva naslov cerkve sedmih (prvih sedmih) cerkvenih zborov. Na zahodu pa je bila cerkev podvržena neprestanim spremembam in se je nenehno razvijala. Novi ljudski termini so preplavili okostenelo liturgično terminologijo in jo potisnili v ozadje¹⁸.

Trst.

Fedora Ferluga-Petronio.

RIASSUNTO

Fedora Ferluga-Petronio: SUL COMPORTAMENTO DEI CALCHI DEL LATINO E GRECO NELL' EORTOLOGIA SLAVA

Nel presente articolo l'autrice cerca di delineare per i nomi delle feste cristiane nelle lingue slave i rapporti che intercorrono fra i nomi liturgici e quelli letterari, popolari e dialettali. Sarebbe erroneo pensare che i termini ufficiali per le feste (per lo più calchi dal greco per gli Slavi ortodossi, calchi dal latino per gli Slavi cattolici) si siano conservati soltanto nella lingua ecclesiastica e non abbiano trovato rispondenza nella lingua del popolo. Se ciò vale in gran parte per gli Slavi cattolici, per gli Slavi ortodossi si potrà osservare come i termini ufficiali siano passati dalla lingua liturgica non soltanto a quella letteraria, ma bensì anche al linguaggio popolare ed ai dialetti. Si nota perciò un minor numero di espressioni popolari nella Chiesa ortodossa rispetto a quella cattolica. L'autrice ha cercato di descrivere il fenomeno attraverso l'analisi di cinque fra le maggiori feste cristiane: il Natale, l'Epifania, la Candelora, la Pentecoste, e la Pasqua. Soltanto per la Pasqua si riscontra anche nella Chiesa Cattolica un minor numero di termini popolari. Data la solennità della festa il linguaggio ecclesiastico sarà prevalso in questo caso eccezionalmente su quello popolare. La causa principale di una maggior diffusione fra il popolo dei termini ufficiali è dovuta nella Chiesa Ortodossa al suo spirito in genere conservatore. La storia per la Chiesa Orientale sembra infatti essersi fermata all'epoca dello scisma con l'Occidente. Da allora, infatti, nella cosiddetta „Chiesa dei sette Concili“ non sono stati più convocati concili ecumenici.

¹⁷ Miklosich, op. cit., 27.

¹⁸ Gl. F. Grivec, *Pravoslavje*, Ljubljana 1918, 18.